

“КУЛЬТУРНА ЗБОЯ” ЯК СКЛАДНИК КОНСЦІЄНТАЛЬНОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано використання вербальних культурних текстів і витворів мистецтва як засобів гібридної та консцієнтальної війни проти України. Детально розглянуто функціональне призначення та використання культурного контенту з метою пропаганди, ідеологізації, етнокультурної асиміляції, розсіювання ідентичності та конструювання квазіідентичності, хаотизації свідомості, трансляції міфів та конструювання антиукраїнських наративів.

Ключові слова: гібридна війна, консцієнтальна війна, стратегічні наративи, пропаганда, ідентичність, патогенні тексти, міфи, антиукраїнський дискурс.

Російська агресія проти України вже традиційно осмислюється та досліджується науковцями в парадигмі гібридної війни. Визначальною особливістю **гібридної війни**, що вирізняє її з поміж інших типів військових конфліктів, дослідники називають **поєднанням мілітарного складника (використання зброї, армії та техніки) з численними немілітарними:** диверсійно-терористичним, хакерським (кібернетичним), економічним, дипломатичним, юридичним, інформаційним, психологічним, культурним, комунікаційним, мовним, інтерпретаційним тощо [9].

Певні вияви російської агресії немілітарного типу мотивовані розробленою російськими військовими, психологами та ідеологами **концепцією консцієнтальної війни**, метою якої є **ураження та знищення певних типів свідомості**. Ураження свідомості відбувається за допомогою розповсюдження комунікативними каналами образів і текстів, які руйнують роботу свідомості, а також шляхом руйнування способів та форм ідентифікації особистості щодо певних спільнот, що призводить до деперсоналізації та зміни форм самовизначення [3].

Засоби консцієнтальної війни здатні **знижити загальний рівень свідомості** людей; **зруйнувати стійку систему світоглядних цінностей**, замінити їх різними ціннісними симулякрами, що призводить до **знищення родової та культурної пам'яті** людей, а також **психотизації і невротизації суспільства**, що робить суспільство повністю керованим; **зруйнувати традиційні механізми самоідентифікації** та замінити їх механізмами **ідентифікації нового типу**; впровадити в суспільство спеціально **сконструйовану матрицю цінностей**, норм поведінки і реакцій; **знищити здатність ставити глобальні і стратегічні цілі**, що призводить до **руйнування суб'єктності цілих етносів і народів**; здійснити **цивілізаційне перевербування** етносів і народів [2].

Російська агресія ведеться **безпосередньо та опосередковано**, за допомогою численних **організацій прикриття (front organizations)** – підконтрольних політичних партій, чиновників, релігійних організацій, громадських організацій, засобів масової комунікації, лідерів думок тощо – так званої **“п'ятої колонії”**.

Російська агресія здійснюється за допомогою різних типів **консцієнтальної зброї**, як-то: мова, історія, міфи, релігія й окультизми, практики, масові заходи, ідеологія, пропаганда, фейковий контент та дезінформація, патогенні тексти і макротексти, шок-контент, меметична зброя (*memetic warfare*), психологічні (сміслові) віруси та культурний контент. Визначальне місце в цьому консцієнтальному арсеналі посідає **використання російського культурного контенту**.

Культура організовує людську життєдіяльність, відображає матеріальні та духовні цінності суспільства і людини, служить сукупністю правил всередині соціуму для його збереження та гармонізації, складає буттєвий вимір існування осіб, племен, спільнот, націй, цивілізацій, суспільств [8, с. 313]. Культура є носієм символів, вірувань, переконань, цінностей духовного життя сучасних людей, ретранслює спадщину попередніх поколінь, а також формує культуру нових поколінь людей. Тобто, *культура є запорукою стабільності існування ментальної, етнічної, національної, суспільної матриць*, а також бере участь у *формуванні та підтриманні ідентичності*. Агресивне нав'язування ворожої культури деформує *ідентичність народу*, конструює гібридну ідентичність, впроваджує штучну систему цінностей та норм поведінки, з метою *цивілізаційного перевербування*.

До “*культурної зброї*” в консцієнтальній війні проти України відносять *виготови кінематографічного, музичного, літературного, монументального, образотворчого мистецтва, комп'ютерні ігри, серіали, ток-шоу, розважальні шоу* тощо. Такий контент *виконує низку функцій*, які допомагають реалізовувати повномасштабні інформаційно-психологічні операції проти свідомості українців.

1) **Пропаганда** залишається головним інструментом поширення ідеології, політики, формування поглядів, уявлень і емоційних станів, впливу на поведінку та свідомість, який Росія застосовує щодо власного народу, сусідніх народів та щодо світового співтовариства. **Російські культурні конструкти ефективно та регулярно використовуються як інструмент пропаганди.**

Негативний образ України та українців давно і регулярно пропагується через російські культурні тексти. Так, наприклад, у фільмах “Брат” та “Брат-2” стеріотипізується образ українців, які зображуються “бандерівцями”, націоналістами та зрадниками. В російських історичних серіалах українці – це неосвічені селяни, прислуга, які розмовляють суржиком. У серіалах про події 1941-1945 років обов'язково підкреслюється колабораціонізм українців з нацистами (легіон “Нахтігаль”, дивізія СС “Галичина”).

Пропаганда російських соціокультурних патернів є не менш небезпечною для свідомості українців, ніж пропаганда “антиукраїнського”. Велика кількість російських телесеріалів та фільмів **популяризують та ідеалізують правоохоронні органи, збройні сили та інші військові або силові формування Росії**. Таке позитивне та толерантне медійне сприйняття образу проросійського загарбника особливо небезпечно в умовах збройного конфлікту на Сході України.

2) **Ідеологізація** культурного продукту передбачає його підпорядкування певним ідеологічним концепціям, уявленням та установкам, які здатні впливати на сприйняття людей і подій. Російський культурний контент **латентно ідеологізований**

та призводить до неусвідомленого сприйняття та закріплення в свідомості прихованих російських **ідеологем** “Русского мира”, “СРСР”, “скреп” “Російської імперії”, “Великої вітчизняної війни”, “панславізму”, “Євразійства”, які подекуди заперечують ідею незалежного існування України, або ж її право на власний вектор розвитку.

3) **Етнокультурна асиміляція, розсіювання ідентичності.** Російський контент **культурно та соціально конотований**, що дозволяє за допомогою правильно дібраного матеріалу, численних побутових серіалів та фільмів про “просте російське життя”, транслювати **культурні, поведінкові патерни та соціопсихічні доміанти російського суспільства**, які невластиві українському суспільству. Російський культурний контент відображає **ціннісні орієнтири та світоглядні максими**, не прийнятні для українського народу норми і табу. Регулярне та систематичне споживання такого контенту призводить до толерантного сприйняття нав’язуваних культурних домінант (поведінкових, ціннісних, соціопсихічних), а “російська ідентичність” стає “зрозумілішою і ближчою” – **українська ідентичність деформується, або ж трансформується в штучну ідентичність “русских соотечественников”,** що мінімізує спротив населення ворожим мілітарним і немілітарним операціям.

Діяльність деяких українських проросійських засобів масової комунікації спрямована на актуалізацію “радянської ідентичності”, яка є підґрунтям імперської ідеології та пропаганди “русского мира”. Наприклад, телеканал “Інтер” поширює радянський проросійський пропагандистський контент та ідеологію, насаджує “радянську ідентичність”, проводить антидержавну інформаційну політику. Під час активної декомунізації в країні “Інтер” розпочинає проект “**Вулиць героїв**”, спрямований на актуалізацію та популяризацію радянських діячів часів Другої світової війни, на честь яких були названі вулиці, проспекти, площі тощо. **Використання “зброї пам’яті”** має на меті сакралізацію радянських діячів, історію, ідеологію та символіку, які протиставляються актуалізованим образам “ворогів”, “нацистів”, “фашистів”, “загарбників”, які Росія застосовує з метою демонізації українського війська.

4) **Трансляція міфів.** Російський культурний контент дуже часто містить **компоненти складного історіософського російського комплексу, міфів**, а також **транслює та насаджує у свідомість антиукраїнські міфи** (“Міф про фашистську Україну”, “Україна – агент Заходу”, “Україна – неповноцінна держава”, “Сталін об’єднав Україну”, “Українська нація – не давня” тощо), які ідеологічно заперечують Україну як державу, українців як націю, а українську мову як самостійну мову.

Велика кількість російської псевдоісторичної, псевдодокументальної літератури поширює антиукраїнські міфи. Наприклад, книги С. Родіна “Отрекаясь от русского имени. Украинская химера: Историческое расследование. Происхождение, подлинная история и реальное настоящее “Украины” и “украинцев” (2006), А. Вассермана “Украина и остальная Россия” (2013), Р. Іщенко “Крах Украины. Демонтаж недогосударства” (2015), А. Ваджри “Украина, которой не было. Мифология украинской идеологии” (2015) тощо.

5) **Психопатогенез і хаотизація. Патогенний текст потенційно спроможний завдати шкоди моральному і психічному здоров’ю окремої особи, нації, держави, людства.** Такі тексти спрямовані на підлив віри та релігійних переконань,

національних та державних інтересів, вони загрожують глобальній безпеці, суспільній моралі, мають шкідливий психологічний вплив, а також можуть призвести до нехтування основними правами та свободами людини [5, с. 24]. Експлуатація таких текстів призводить до патогенного стану психіки та хаотизації свідомості, зниження рівня критичності сприйняття інформації, що практично обеззброює свідомість проти подальших конспіраційних атак.

Використання таких текстів прослідковується на прикладі російськомовної белеристики, яку завозили в Україну з Росії напрочуд великими накладками. Одне з таких видань – книга Г. Савицького *“Поле боя – Украина. Сломанный презубец”* (2009) належить до серії книг *“Война на пороге”*. Анотація до книжки рясніє **патогенними маркерами**: *“2010 год. Спровоцировал массовые беспорядки, “оранжевые” нацисты развязывают на Украине гражданскую войну. При помощи “миротворческого контингента” НАТО, под прикрытием американской авиации и бронетехники, западноукраинские каратели с “презубцем” на погонах начинают истреблять русскоязычное население, стирая с лица земли целые города. Гибнет в огне Полтава, разрушен до основания Днепрпетровск. Все Левобережье, Крым и Новороссия поднимаются против оккупантов. Россия помогает бойцам Сопротивления новейшим вооружением, добровольцами и военными советниками... Они ломают проклятый бандеровский “презубец”! Они покажут натовским “ястребам” “кузькину мать”! Поле битвы – Украина! Это есть наш последний и решительный бой”* [1]. Анотація містить низку антиукраїнських патогенних наративів, як-от: **“постмайданний крах України”, “нацистський режим в Україні”, “приречена на війну Україна”, “продана Заходу та НАТО Україна”, “націоналісти-бандерівці знищують російськомовне населення”, “російське месіанство”** тощо. Цей арсенал російських антиукраїнських наративів наявний у численних схожих виданнях. Патогенність таких книг полягає у пропаганді міжнаціональної ворожнечі, насилля, використанні словесної агресії, “мови ворожнечі” тощо.

б) **Конструювання квазіідентичності.** Для реалізації планів щодо фрагментації українського суспільства агресор конструює та застосовує проекти квазіідентичності (“народ Криму”, “народ Донбасу”, “народ Новоросії” тощо), зокрема, використовуючи культурний продукт. Наприклад, в 2017 році “уряд ДНР” презентував книгу **“Война в Донбассе: Народная летопись”**, яка містить спогади місцевих мешканців щодо військових подій 2014-2016 років. Улітку 2017 року “Пошта ЛНР” провела дитячий конкурс творів **“Мы – один народ Донбасса!”**. Пропаганда “ідентичності Донбасу” відбувається також за допомогою проведення культурних заходів **“Гуманітарною програмою возз’єднання народу Донбасу”** (front organization Російської Федерації), одним із завдань якої є зміцнення єдності, культурних цінностей і духовної спільності “народу Донбасу”.

Інструментом підтримки квазіідентичності стала **псевдодокументальна література та белеристика**, наприклад, М. Полікарпов “Битва за Донбасс. Игорь Стрелков. Разгром карателей” (2015), П. Губарев “Факел Новороссии” (2015), Г. Дубовий “Рыцари Новороссии (сборник очерков военкора)” (2017), А. Пінчук “Контур безопасности. Генерация ДНР” (2017) тощо.

Монументальне мистецтво також сприяє зміцненню квазіідентичності “народу Донбасу” та сакралізації “військових здобутків” загиблих бойовиків. Восени 2017 року в Ростові-на-Дону відкрили пам’ятник “Героям Донбасу”. Назагал, на території ОРДЛО налічується близько десятка зразків **«монументальної пропаганди»**: пам’ятник загиблим “громадянам ДНР” у Донецьку; монумент слави “воїнам-захисникам ДНР” в Старобешеві; пам’ятник загиблим дітям “Алея ангелів Донбасу” в Донецьку; пам’ятник “мирним жителям та ополченцям, загиблим від рук українських карателів” у Комунарі; монумент “Невинним жертвам неоголошеної війни” в Горлівці тощо.

7) **Наративність**. Наратив як складник дискурсу трансформує і конститує реальність – результат інтерпретації суб’єктів у смислових межах певної культури. Це багатовимірний феномен, який виробляє сенси, є способом переживання часу та інструментом конструювання ідентичності. Наратив як форма знання допомагає людям сприймати соціальну дійсність і саму себе [4].

За допомогою **стратегічних наративів** держави, корпорації, громадські, політичні та суспільні структури формулюють свої інтереси та цінності. Панівні медіа використовують наративи для реалізації **фреймінгу** (інтеграція інформації в контекст певного наративу задля “правильного” сприймання), **праймінгу** (використання цільових стимулів задля виклику у певній аудиторії потрібної реакції) та **встановлення “порядку денного”** (формування уявлень про важливість одних, і неважливості інших подій, фактів, персоналій тощо) задля **нав’язування суспільству сукупності норм та зразків поведінки** [7, с. 30-31].

Використовуючи власні грандиозні наративи та мікронаративи за допомогою культурного контенту, Росія реалізує владне позиціонування, претензію на винятковість та постійно нав’язує роль лідера, “старшого брата”, месії щодо України.

Наприклад, наратив **“постмайданний крах України”** застосовується російськими нараторами за допомогою **стратегічної онлайн-гри “Майдан.Ru”** (2014 рік). Опис гри повністю відповідає обраному антиукраїнському наративу: *“Украина. 2017 год. Идет гражданская война... Повсюду хаос и анархия. Больше нет президента, Верховной Рады и правительства. Вам предстоит построить военную базу, превратить ваш батальон в сильную армию, противостоять войскам НАТО, объединиться с другими игроками в стратегические альянсы и политические союзы. Все на Майдан!”* [6]. Нав’язуваний наратив **“постмайданний крах України”**, патогенний за своєю суттю, в українському інформаційному та суспільному просторі вступає в протиборство з наративом **“постмайданне оновлення України”**, який передбачає інший розвиток подій: реформування держави, суспільний розвиток, економічна стабілізація тощо.

Аналіз російської консцієнтальної війни проти України виявляє важливу роль російського культурного контенту як зброї у боротьбі за свідомість українців. Культурний контент, направлений на цивілізаційне перевербування українців, є інструментом пропаганди, ідеологізації, призводить до етнокультурної асиміляції, розсіювання ідентичності, транслює антиукраїнські міфи, сприяє конструюванню та

підтримуванню квазіідентичності, призводить до психопатогенних станів психіки та хаотизації свідомості, а також виступає потужним проросійським нарративом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аваков А. Хотят ли русские войны? URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/avakov/49c22db728714/#comments> (дата звернення: 08.02.2018).
2. Громыко Ю. В. Использование информационных технологий в качестве «консциентального оружия» URL: http://www.situation.ru/app/j_art_984.htm (дата звернення: 08.02.2018).
3. Громыко Ю. В. Оружие, поражающее сознание, — что это такое? URL: <http://www.pereplet.ru/text/grom0.html#back2> (дата звернення: 08.02.2018).
4. Дьяковська Г. Наратив як складова дискурсивної реальності. URL: <http://skhid.com.ua/article/download/117405/111661> (дата звернення: 08.02.2018).
5. Кубко В. П. Документна лінгвістика. Одеса. 2006. 92с.
6. «Майдан.Ру». Стратегическая онлайн игра. URL: <http://maidan.ru> (дата звернення: 08.02.2018).
7. Ожеван М. А. Глобальна війна стратегічних наративів : викилики та ризики для України// Стратегічні пріоритети. № 4 (41). 2016. С.30-40.
8. Філософський енциклопедичний словник. Київ. 2002. 742 с.
9. Яворська Г. М., Їжак О.І. Феномен гібридної війни// Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ. 2017. 496 с.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2018 р.

*Гречка С.А., магістрант
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, г. Києв*

«КУЛЬТУРНОЕ ОРУЖИЕ» КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ КОНСЦИЕНТАЛЬНОЙ ВОЙНЫ ПРОТИВ УКРАИНЫ

В статье проанализировано использование вербальных культурных текстов и произведений искусства в качестве средства гибридной и консциентальной войны против Украины. Детально рассмотрено функциональное назначение и использование культурного контента с целью пропаганды, идеологизации, этнокультурной ассимиляции, рассеивания идентичности и конструирования квазиидентичности, хаотизации сознания, трансляции мифов и конструирования антиукраинских нарративов.

Ключевые слова: гибридная война, консциентальная война, стратегические нарративы, пропаганда, идентичность, патогенные тексты, мифы, антиукраинской дискурс.

*S. Hrechka, master student
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv*

“CULTURAL WEAPON” AS A COMPONENT OF THE CONSCIENTAL WARFARE AGAINST UKRAINE

The paper deals with the usage of verbal cultural texts and pieces of art as a means of hybrid and consciental warfare against Ukraine. The functional purpose and usage of cultural content for the purpose of propaganda, ideologization, ethnocultural assimilation, dissipation of identity and construction of quasi-identity, chaotic condition of consciousness, translation of myths and design of anti-Ukrainian narratives are considered in detail.

Keywords: hybrid warfare, consciental warfare, strategic narratives, propaganda, identity, pathogenic texts, myths, anti-Ukrainian discourse.